

תנועת הנוער הלאומי

(אחרי האיחוד עם תנועת בית"ר נקראת התנועה: הנוער הלאומי בית"ר)

היכרות עם פעילות הנוער הלאומי בשנת ה'90' באתרי קרוואנים ובשכונות עולים מלמדת על תפיסת עולם ייחודית שבאה לביטוי בהשקעה גדולה מאוד של תנועה קטנה, כאשר המסר הוא: זו מחויבות ואין מקום להעלות שאלות ותהיות, פשוט לעשות. תנועת הנוער הלאומי אחרונה בתיאורי התנועות מכיוון שפעילותה היא בבחינת היוצא מהכלל שאינו מעיד על הכלל. לקראת כתיבת הפרק למדתי על פעילות התנועה. במסמכים שמתארים את תולדות אתר הקרוואנים¹⁶ חצרות יסף ואתר נחל בקע מתוארת הפעילות במועדון נוער ובחוגי ילדים במועדון הצמוד לסניף קופת חולים לאומית. לעיתים מזכירים שהפעילות הייתה מטעם תנועת הנוער הלאומי ולעיתים מידע זה חסר.

את פעילות התנועה בתחום קליטת עלייה ריכזו ניסים שלם (שלם, 2022), בוגר התנועה שהיה פעיל מרכזי מסוף שנות ה'80 – כרכז נח"ל וקליטת עלייה במחצית הראשונה של שנות ה'90, כמנכ"ל התנועה בשנים 1995–1998 וכיושב ראש התנועה משנת 1998. בפתח הדיון בנוער הלאומי ראוי להקדיש כמה שורות לתיאור של ניסים, שיעמוד במרכז הדיון בהמשך. ניסים גדל בחולון, "בפריפריה החברתית" כלשונו:

הייתי בנוער העובד והלומד תקופה מסוימת, אבל הייתי בנערים הלומדים. אז היה לנו מסלול כזה שהיינו באים, עושים פעילות, יוצאים מהפעילות, מקבלים מכות מהנוער העובד, למה העובד

16 ראו למשל חוברת של ג'וינט ישראל – חצרות יסף. בחוברת מתוארת פעילות הילדים והנוער ולא מוזכר שהמועדון הופעל על ידי הנוער הלאומי.

כל הזמן היה מרביץ ללומד ואז הולכים הביתה. זה היה מין מסלול כזה מאוד מיוחד, ככה זה היה בחולון. בהמשך הייתי בתנועת המכבי הצעיר ותקופה קצרה בצופים. בסוף, בגיל 16 נכנסתי לנוער הלאומי.

...לפעמים בלילה כשהיו נגמרות הפעולות או מסיבות וכבר לא היו אוטובוסים, הייתי צריך לחזור לביתי ברגל ממרכז חולון לשכונה שהיא בעצם סוף של חולון. הרגשתי מה זה לצאת משכונה. בכל יום פעילות, כשהייתי שם חולצת תנועה, הייתי יורד לרחוב בשכונה שלי, והיו חבר'ה שיושבים שם על הברזלים ועל החומות. הם לא ידעו שמות של תנועות נוער, הם ידעו שמו"צניק, והיו קוראים לי שמו"צניק. אני אומר להם חבר'ה, אני לא מהשומר הצעיר. לא משנה, אבל אתה כמו השמו"צניק, אותו דבר. מבחינתם זה החולצה, הצבע של התנועה. כל החיים אחרי זה, בסניף עצמו בחולון ואח"כ בהמשך הדרך שלי, לא שכחתי מאיפה באתי. ויכול להיות שזה נתן את המוטיבציה, שעל אף הקשיים לפתוח סניפים ומקומות ולהגיע למקומות שאף אחד לא רצה להיכנס אליהם.

חברי השכבה של ניסים היו בין הגרעינים הראשונים שיצאו לנח"ל בקיבוצים. בשנות ה־80' המוקדמות, כאשר היציאה לנח"ל חווה מציאות משברית בתנועות הנוער, הגיעו בתנועת הנוער העובד הלאומי [כך נקראה אז התנועה. נ.א.] לסיכום עם התק"ם על שליחת גרעינים. חברי הגרעין נשלחו למעלה החמישה והסתדרו מצוין בקיבוץ, "אתם ז'בוטינסקי, אבל אתם בסדר" אמרו להם החברים. המפגשים עם חברי תנועות אחרות היו חוויה חדשה ומרתקת. למדו להכיר חבר'ה בני גילם שגדלו בהוויה שונה לגמרי מהמציאות שהם הכירו. "לנו לא צריך היה להסביר מה זה פריפריה, אנחנו היינו הפריפריה. הסניפים שלנו הוקמו בשכונות ובערי פיתוח ובמפגשים ראינו שיש הבדלי תרבות בינינו לבין בוגרי תנועות אחרות. אבל מהר מאוד התגברנו על ההבדלים ולמדנו להכיר חברים חדשים."

בסוף שנות ה־80' חזר ניסים לפעילות בתנועה. היה רכז סניף, רכז מחוז ועבר לעבוד במטה התנועה כאחראי על גרעיני הנח"ל. בראשית שנות ה־90', אחרי הגעת העלייה הגדולה, התחילו לדבר בתנועה שחייבים להיכנס לנושא, אנשים צריכים את עזרתנו ולא ייתכן שנשב בצד. כולנו, ציין ניסים, גדלנו על חמשת המ"מים של ז'בוטינסקי – מזון, מחסה, מלבוש, מרפא, מורה. זאת חובתנו לתת מה שאנחנו יכולים. בתנועה מינו את ניסים לאחראי על תחום קליטת העלייה: "מגיעים עולים חדשים ואנחנו מחליטים החלטה אסטרטגית בתור תנועת נוער, להגיע פיזית לכל אותם מקומות אליהם הביאה אותם המדינה." לחצרות יסף, לרמת בקע ליד באר שבע, לבת חצור ליד בסיס חצור ועוד אתרים. **התנועה הגיעה ל־20 סניפים באתרי קרוואנים ובשכונות עולים** [הדגשה שלי. נ.א.]. במרבית המקומות לא הייתה נוכחות של תנועות נוער אחרות. ניסים מספר שדווקא מאוד קיווה למצוא תנועות נוספות, הוא רצה שתהיה תחרות ואולי יוכל גם ללמוד מפעילות אחרת באתר. בכל אתר פעלו בצמוד לקופת חולים לאומית.

הקימו סניף של קופת חולים ובקרוואן צמוד התחלנו פעילות לילדים ולנוער. אני זוכר איך הזהירו את קופת החולים שמגיעים אנשים חולים. לדעתי מכבי לא פתחו אפילו סניף אחד באתרים האלה. למעשה, ההסתדרות הלאומית וקופת חולים לאומית מאוד סייעו לנו בתקציב ובפתיחת הפעילות.

היה ברור לתנועה שלא מדובר בהקמת סניף של תנועת הנוער הלאומי, לפחות לא בשלב הראשון. זו פעילות לטובת הילדים העולים ולא צריך להתעקש על מאפייני התנועה. הייתה התלבטות אם לשלוח לכל אתר מדריכים ותיקים של התנועה שמנוסים בהכנת פעילות ובתכנון מפעלים כטיולים ומסיבות, אבל אחרי מחשבה נוספת הבינו שמחסום השפה לא עביר ואי אפשר לצפות ממדריך ישראלי ותיק שיקפוץ למים העמוקים באתר הקרוואנים ויצליח

להסתדר. לפיכך, החל ניסים לגייס מקומיים, חבר'ה שגרו באתרים. כך, למשל, אחת האימהות שהתגוררה בבת חצור התחילה לרכז את הפעילות ובתה הייתה אחת המדריכות באתר. ניסים, כנציג התנועה היה נוסע בין האתרים: "הייתי מסתובב עם אוטוביאנקי קטנה ומגיע כמעט בכל אחר צהריים לאתר אחר. טיפלנו בכל הפרטים הטכניים, בהתקנת מזגנים, בתיקון הדלת, בתשלום מסודר למדריכים." אחרי כמה חודשים יצאו לטיול, והאוטובוסים שהזמינו לאתר לא הספיקו – ילדים שבדרך כלל לא הגיעו לפעילות ביקשו להצטרף לטיול. לא מדובר בטיולים תנועתיים של הליכה ולינה בשטח, לקחו את הילדים לבקר במרכז קניות בעיר, לגן חיות ולפארק מים בקיץ.

כששאלתי אם הייתה מחלקה מסודרת והשתלמויות למדריכים הביט בי ניסים בייאוש, כאילו לא הבנתי כלום עד עכשיו, וענה:

אני הייתי המחלקה. זה לא עבד במתכונת של תנועת נוער עם רכזי מחוז ולוח פעילויות חודשי. בעיקר הפעלנו את הילדים לפי גילים, שיחקנו ועם הגדולים יותר היו שיחות במועדון בשעות הערב. היו מפגשים מרגשים ושמעתי לא מעט על הפחדים שלהם ועל חוסר הוודאות לגבי עתידם בישראל.

היה גיבוי מלא של התנועה ושל ההסתדרות. לא עצרו פעילות בגלל תקציבים. אבל היו קשיים ואפילו חוסר אמון מול משרד החינוך:

באחד הימים הגיע מפקח ממינהל חברה ונוער לראות מהי הפעילות באתר נחל בקע. הוא הוציא דוח חמור ובו תיאר כי אמנם היו ילדים ומדריכה ליד המועדון, אבל הוא בדק את מונה החשמל של המועדון והבין שאין בכלל פעילות. אחרי כמה ימים שלחנו אליו מכתב חריף של מנהל האתר ובו הסביר המנהל שכאשר המונה לא מחובר לחשמל לא רואים פעילות.

למטה התנועה לא היו ספקות בדבר החשיבות של הפעילות.

תראה, יש לך לפעמים משימה שמגדירה מהי תנועת הנוער שלך. בעניין הזה ראינו שאם אנחנו לא נעשה את זה באותן שנים, לא יהיה לנו יעד ממשי להציב בפני חניכינו. ידענו לבוא בפגישות בסניפים ובאירועים תנועתיים ולהצהיר: תראו מה התנועה שלנו עושה. הפעולה שלנו באתרי העולים הייתה דגל. תנועת נוער שמרימה דגל וצועדת אל היעד.

ההשקעה בפעילות באתרי הקרוואנים וההחלטה להקצות משאבים, למרות שהפעילות החברתית אינה תנועתית בשלב הראשון, הסתברה כבעייתית מאוד בתקציבי התנועה. באותן שנים היה מפקד תנועות הנוער, והחניכים שהשתתפו בפעילות במועדונים באתרי הקרוואנים לא ידעו להשיב, כשנשאלו, שזו פעילות תנועתית של הנוער הלאומי. "הם סיפרו שהם משתתפים בפעולות של אלה, המדריכה במועדון." בהתאם, לא נספרו כל הילדים ובני הנוער כחניכי התנועה, מה שגרם לירידה במספרי החניכים המדווחים ולקיצוץ בתקציב התנועה.

כאמור, בחרתי לתאר את פעילות תנועת הנוער הלאומי אחרי כל התנועות האחרות שנבחנו מכיוון שהסיפור כאן שונה. דומה שנשזרו כאן כמה גורמים שהובילו לתיאור יוצא דופן. ראשית, ניסים שצמח בפריפריה ונתפס למחויבות לחמשת המ"מים, הסתכלות פרקטית על הצרכים הבסיסיים ובחינה של השאלה: כיצד אנחנו יכולים לסייע? הוא פעל במסירות בארגון מקום לפעילות, בגיוס מדריכים מתאימים ובראיית התחום כשליחות שמתחייבת מרוח התנועה. שנית, השיתוף עם ההסתדרות הלאומית ועם קופת חולים לאומית הוביל לקשר הדוק בין סניפי הקופה באתרים למועדוני הילדים והנוער שהפעילה התנועה. וגורם שלישי, מיעוט הדיונים בתנועה בהקשר של קליטת העלייה. לשון אחר: הגיעו עולים חדשים ושוכנו באתרי קרוואנים, בלי להכיר את המנטליות הישראלית ובלי

להתערות בחברה הישראלית. בתנועה החליטו שזו משימה תנועתית והקצו לנושא את האיש שנתפס כמתאים, וזהו – התחילו לעבוד.

בסיכום השיחה עם ניסים שאלתי אותו אם תנועה יכולה להתמודד עם משימה כל כך מורכבת ללא מנגנון וצוות.

בדיעבד אני חצוי בתשובה שלי. בהיבט החינוכי ולפי התפיסה של התנועה ברור לי לגמרי שלא יכולנו להפקיר את השטח. זה ממש היה בנפשנו. אנחנו הבנו היטב את החשיבות העצומה של הפעילות, של החוויה בהשתייכות לקבוצה ובחיבור לתכנים חינוכיים. אבל, יש כאן היבט של חוסר אחריות, לצאת למשימה עצומה בהיקפה בהנחה ש'יהיה בסדר'? חייב להיות מנגנון תומך בדמות צוות או מחלקה. חייב להיות מימון תקציבי מסודר ותכנון מוקדם, שיאפשר לשזור את כל הממדים לפעולה אחת מרוכזת, מבלי שלוקחים התחייבויות מראש.

ואם בשזירה עסקינן, זה המקום להכיר את צופי שב"א.

צופי שב"א

בשנות ה־80' (במבצע משה) ובשנת 1991 (במבצע שלמה) הגיעו מאתיופיה לישראל למעלה מ־20,000 עולים חדשים. בהם ילדים ובני נוער רבים. העולים שוכנו במרכזי קליטה ובראשית שנות ה־90' החלו חלקם לעבור לשכונות בערים, עד מהרה היה בשכונות רבות רוב של עולים מאתיופיה.

ראינו בפרק הקודם כי היו תנועות שפעלו בקרב העולים מאתיופיה. כך, למשל, בני עקיבא שיצאו למרכזי קליטה וארגנו פעילויות לאוכלוסייה שומרת המסורת, כך הנוער העובד שארגן פעילות